

DESPRE BĂRBAȚI

**DESFIINȚEAZĂ
MITURILE TOXICE
ALE MASCULINITĂȚII**

MATTHEW GUTMANN

Traducere din limba engleză de
Răzvan Lerescu

Contents

INTRODUCERE	11
CAPITOLUL UNU	CONFUZIA GENURILOR 29
CAPITOLUL DOI	ȘTIINȚA MASCULINITĂȚII 59
CAPITOLUL TREI	MAIMUȚAREALA 83
CAPITOLUL PATRU	LIBIDOUL MASCULIN 117
CAPITOLUL CINCI	AGRESIUNILE NATURALE ALE BĂRBAȚILOR 145
CAPITOLUL ȘASE	EXIST, DECI GÂNDESC 183
CAPITOLUL ȘAPTE	A FI TATĂ 211
CAPITOLUL OPT	REVENIREA LA GENURILE NATURALE ÎN CHINA 233
CAPITOLUL NOUĂ	NE PUTEM SCHIMBA BIOLOGIA? 261
CAPITOLUL ZECE	NU-I LĂSAȚI PE BĂRBAȚI SĂ SCAPE BASMA CURATĂ 289
MULȚUMIRI	319
NOTE	323
BIBLIOGRAFIE	355

INTRODUCERE

Ne încredem nejustificat de mult în explicațiile biologice ale comportamentului masculin. La începutul anului 2018, *Newsweek* publica, de pildă, un articol intitulat „Bărbații care preferă jazzul au mai puțin testosteron decât cei care preferă rockul”. Un titlu incitant. Deși se bazează pe idei preconcepute despre gen și comportament, titlul vrea să ne atragă cu o informație distractivă, nouă. Poate că unii cititori erau gata să accepte concluzia că rockul e o muzică mai bărbătească, deoarece credeau că acest gen muzical e mai abraziv, iar testosteronul e un hormon pe care-l asociază cu masculinitatea agresivă.

Alți cititori ar fi putut fi încântați de studiul japonez amintit în acel articol, pentru că acesta corela inteligența ridicată cu o preferință pentru „muzica sofisticată”, anume jazzul, clasică și etnică, după spusele autorilor. Chiar și pentru cititorii care au fost de acord cu concluzia că rockerii au mai mult testosteron, rămânea o mică problemă: e o aberație totală. Studiul se baza pe un eșantion minuscul de bărbați. Câți bărbați luaseră parte la studiul care pretindea că dovedește legătura dintre „muzica rebelă, cum ar fi hard-rockul” și nivelul crescut de testosteron? Un număr

uriaș de 37, toți studenți de sex masculin din școli de meserii și universități din Japonia.

Acești 37 de studenți japonezi țineau aşadar locul tuturor bărbaților din lume, din toate vremurile și din toate locurile, punând bazele legăturii dintre „înclinațiile lor endocrine și tiparele preferințelor muzicale”. Studiul nu conține niciun fel de analiză culturală referitoare la publicul meloman din Japonia și înclinațiile acestuia către rock, muzică clasică sau jazz. Tineri sau bătrâni? Din mediul urban sau rural? Studii aprofundate? Oameni care au călătorit în străinătate? Endocrinologia explică tot, de ce să ne mai complicăm cu parametrii demografici? *Newsweek* a publicat articoul doar pentru că studiul fusese editat într-o revistă de specialitate și susținea o idee preconcepță despre masculinitate¹.

Concluzii de acest gen sunt formulate mult prea des. Oamenii de știință dornici de finanțare pot fi tentați să renunțe la rigurozitatea științifică atunci când vine vorba despre o sumedenie de subiecte mai sexy, de la efectele cafeinei la telepatie sau chiar, ei bine, sex. Jurnaliștii care prezintă informații din domeniul științei se pot simți și ei obligați să inflorească informația pe baza a ceea ce consideră că vor aprecia cititorii. Cu toate acestea, studiul legăturii dintre biologie și comportament poate fi riscant. Când jurnaliștii se alertează la cea mai nouă legătură dintre un factor biologic și comportamentul omenesc, ni se dezvăluie adesea mai degrabă prejudecățile culturale existente, și nu o nouă descoperire științifică. Îți place muzica rock? Evident ai un nivel mai ridicat de testosteron, ceea ce, după cum știm cu toții, înseamnă că ești mai bărbat. Îți place jazzul? Poate că ești mai sofisticat, dar ești și mai puțin masculin.

Acceptarea deferentă, lipsită de orice element critic, a explicațiilor explicațiilor biologice ale comportamentului ne raportăm

âtât la femei, cât și la bărbăț; însă în ultimele decenii femeile s-au dovedit mai capabile să riposteze. Majoritatea oamenilor înțeleg acum, de pildă, că nu există nicio corelație predictibilă între ciclurile menstruale ale femeilor și dispoziția lor. Băieții sunt tot băieți, n-avem ce face, nu? În ciuda faptului că există decenii întregi de studii care contrazic aceste concluzii, suntem în continuare dornici să credem că bărbații pot fi înțeleși cel mai bine prin studierea creierului, testiculelor și bicepșilor².

În fiecare zi, oamenii sunt expoziți la termeni din vocabularul biologiei, precum hormoni, gene, ereditate sau evoluție, și încearcă să înțeleagă sexualitatea masculină și violența, de parcă aceste indicii biologice ar putea explica motivele pentru care bărbații se comportă într-un anumit fel. O strategie deosebit de eficientă este compararea masculilor speciei omenești cu cei ai altor specii. Când facem asta, avem tendința să simplificăm comportamentul bărbaților și să evidențiem reacțiile automate, animalice la stimuli. Nu lăsăm niciun spațiu enorimei game de reacții masculine bazate pe cultură, istorie și personalitate, prin urmare responsabilitatea este eliminată. (Și, trebuie să o spunem, nu e drept nici pentru masculii altor specii.) Dacă socotim că putem înțelege cel mai bine comportamentul masculilor speciei omenești prin raport cu ceea ce fac și simt masculii altor specii – conduși de instincț și impuls –, asta înseamnă că-i minimalizăm cu adevărat pe bărbați. Bărbații sunt niște animale. Ce înseamnă, de fapt, asta?

Puțini oameni sunt într-atât de obtuzi încât să credă că biologia determină toți parametrii care-l definesc pe un bărbat. Căță dintre noi pot spune însă cu mâna pe inimă că au măcar o bănuială că fiziologia masculină explică o bună parte din comportamentul lor? E greu să reziste tentației răspunsurilor clare ale bio-

logiei în fața marilor întrebări ale vieții. Companiile care oferă servicii de analize genealogice precum 23andMe sau Ancestry.com câștigă milioane de dolari de pe urma credinței oamenilor că ADN-ul lor le poate spune „cine sunt” și că personalitatea și caracterul lor își au cumva originea în moștenirea lor genetică.

Discursul nostru despre bărbați, chiar și informal sau nonșănant, ne stabilește așteptările față de aceștia. Să luăm cazul testosteronului. Unii dintre cei mai apreciați și inteligenți experți atribuie cu nonșalanță proprietăți supranaturale acestei molecule pentru a prezenta concepte cu aplicare largă despre bărbați. Căutând prin sursele zilnice de știri, găsim rapid afirmații precum „un nor de testosteron” (Frank Bruni), „o cultură agresivă alimentată de testosteron” (Walter Isaacson), „deficit de testosteron retoric” (Kathleen Parker), vedete „scăldate în testosteron” (într-un articol despre un actor Tânăr, de viitor) și „străngeri de mâna prin care se măsoară nivelul testosteronului” (Charles Blow). James Lee Burke, unul dintre scriitorii mei preferați de romane polițiste, descrie o imagine de neuitat într-un roman din 2016: „Îi auzeam respirația, puteam simți mirosul de testosteron impregnat în hainele lui”³.

Nu e greu să ne dăm seama că aici e vorba despre o licență poetică. Tiparul e însă reprezentativ, pentru că folosirea testosteronului ca metaforă a masculinității a devenit nocivă. Dacă ne închipuim că o strângere de mâna agresivă se explică prin molecule chimice, pătrundem pe un tărâm primejdios. Presupunerile implicate ale acestui tip de exprimare sunt întărite încontinuu de studii prost structurate sau interpretate, care înlătură răspunderea bărbaților pentru comportamentele neadecvate, atribuindu-le unor trăsături distincte masculine. Biologia pare un dat. Dacă aplicăm acest cadru fix comportamentului masculin, putem să-i

exonerăm pe bărbați pentru excesele masculine, în special violența sexuală. Atâtă timp cât credem orice prostie cu privire la biologie despre bărbați și comportamentul acestora, nu facem decât să normalizăm raporturile patriarhale de forță⁴.

Convingerile oamenilor despre caracteristicile naturale, intrinseci ale bărbaților au implicații directe atât asupra procesului politic, cât și asupra relațiilor noastre interpersonale, uneori în moduri asemănătoare. După o conferință susținută în toamna lui 2017, am fost abordat de un Tânăr. Mi-a spus: „Mama a votat cu Trump. Cred că n-a ținut cont de ceea ce a spus despre femei, vorba aia, n-ai ce-i face, «Băieții..., ca băieții»” Studentul a făcut apoi o pauză, afișând o față stânjenită, apoi a continuat: „Ceea ce aş vrea să o întreb însă e: «Asta crezi și despre mine?»” Era, evident, tulburat la gândul că propria mamă l-ar putea pune în aceeași categorie cu Donald Trump doar prin prisma faptului că ambii sunt bărbați. „Ai discutat cu mama ta despre asta, despre felul în care te simți?” l-am întrebat. El a reacționat cu o față extrem de tristă și mi-a răspuns: „Nu pot să o întreb. Mi-e frică să aflu răspunsul”.

Voi reveni la Trump și la acceptarea generalizată a misoginiei lui la momentul oportun. Pentru început, el ne poate servi drept arhetipul unor convingeri aparent intransigente despre inclinațiile naturale ale bărbaților, inclusiv cât de mult cred oamenii că biologia dictează sexualitatea și agresivitatea bărbaților, că doar un nesăbuit ar putea să conteste aceste adevăruri, și că societățile trebuie structurate pentru a-i gestiona și constrângă.

Categoriile masculin/feminin au rezistat testului timpului din diferite motive, unele desuete, altele de ordin practic. Uitându-ne la Animal Planet – un canal disponibil în peste 70 de țări din lume –, dăm din cap aprobator când auzim o afirmație precum:

Masculul lebădă ajută la construirea cuibului, în timp ce femela incubează ouăle". Această împărțire a sarcinilor se potrivește cu ideile pe care le avem despre împărțirea sarcinilor la oameni. Nu există lebede care să nu se conformeze cu acest comportament. Prin urmare, e cât se poate de ușor să facem saltul cognitiv care ne determină să gândim: „Ei bine, poate că tiparele omenești de împărțire a lumii în bărbați și femei cu care eu m-am familiarizat sunt și ele bine definite. Poate că soțul meu chiar nu poate să se schimbe”.

Extremismul biologic în ceea ce-i privește pe bărbați și băieți e o tămpenie. E însă o tămpenie care ne domină puternic imaginația, părând că se trage din experiența noastră și că e susținută de dovezi științifice. Vorbind despre influența factorilor biologic asupra comportamentului, eminentul neurocercetător Robert Sapolsky se întreabă: „De ce sunt oamenii atât de dornici să credă că genele pot explica orice? Ne aflăm într-un moment nefast acum, din punctul ăsta de vedere”. El a continuat apoi respingând afirmațiile pseudoștiințifice ale acestor concepte, fără să reteze însă și rădăcinile sociale ale acestei predilecții⁵.

Biologia bărbaților nu s-a schimbat substanțial în ultimii zeci de mii de ani. Prin urmare, criza masculinității cu care ne confruntăm în zilele noastre nu poate fi înțeleasă sau combătută doar cu o abordare biologică îngustă. Cartea de față intervine tocmai în acest punct. Ca antropolog, eu mă folosesc de un set diferit de instrumente pentru a răspunde la întrebarea de ce sunt oamenii atât de dornici să credă că „băieții se poartă ca băieții” și de ce mulți cercetători le sunt complici. Antropologia poate demasca originile culturale complexe ale unor comportamente masculine aparent biologice, arătând felul în care anumite convingeri con-

densate despre masculinitate promovate de savanți sunt ele însele produsul acelorași influențe culturale. Oamenii de știință sunt la fel de susceptibili ca diletanții încât să credă că anumiți cromozomi sau hormoni pot dezvăluui codul secret al masculinității omenești, al esenței bărbatului.

Cred că modul în care ne reprezentăm bărbații, precum și aşteptările noastre de la ei pot fi reinterpretate în mod fundamental, dar acest lucru necesită mai întâi înțelegerea ideilor preconcepute despre bărbați și femei cu care ne confruntăm. Nu vă faceți iluzii: presupunerile despre moștenirea biologică a bărbaților sunt la fel de bine reprezentate în rândul păturilor liberale și educate, precum sunt în cele conservatoare. Modul în care sunt exprimate aceste concepte eronate despre masculinitate diferă de la un loc la altul pe glob, dar normalitatea împachetării ideilor despre bărbați, sexualitate și agresivitate într-un limbaj pseudoștiințific e o trăsătură înfricoșătoare a lumii contemporane.

Un exemplu: presupunerile lipsite de contraargumente despre caracterul intrinsec sexual și agresiv al bărbaților și-au găsit exprimarea vehementă prin practica armelor moderne de a ne asigura că soldații de sex masculin au acces la femei și că își eliberează în mod regulat și adekvat „energiile sexuale”. Armata franceză le denumea *bordels militaires de campagne*¹, fiind răspândite atât în războaiele mondiale, cât și în cele din Indochina și Algeria. Nedорind să rămână mai prejos, autoritățile militare americane care gestionau ocupația Japoniei au decis la 23 august 1945, într-un exemplu de notorietate, să înființeze Asociația pentru Recreere și Amuzament, recrutând cu forță 55 000 de femei, puse să ofere servicii sexuale trupelor de ocupație. Centrele

¹ Bordeluri militare de campanie (în franceză, în original) (N. tr.)

oficiale de odihnă și recreere ascundeau, de fapt, bordeluri mascate pentru soldații americanii în Războiul din Vietnam.

Într-unul dintre romanele sale, scriitorul Mario Vargas Llosa descrie un general care se plângă, în numele soldaților bărbați izolați în jungla peruviană, că „pe scurt, abstinенța generează foarte multă corupție. Demoralizare, nervozitate, apatie”. Dacă ești de acord că bărbații au o nevoie puternică și specială de eliberare sexuală regulată mai mare decât a femeilor, atunci toate cele de mai sus îți se par probabil rezonabile. Trebuie să recunoaștem însă ce presupune asta. Ești gata să accepți că trupurile bărbaților se supun unor impulsuri pe care ei nu pot să le controleze?“⁶

Acestea sunt considerentele de ordin practic asupra cărora trebuie să reflectăm dacă avem senzația că trupurile bărbaților le dictează destinul, pentru că ele afectează felul în care conceptualizăm idei fundamentale precum creșterea, ambiția, competitivitatea, iertarea, agresiunea și războiului. Convingerile subiacente despre sexualitatea masculină pot să ofere o credibilitate aparent științifică ipotezelor care ne spun că instinctul sexual feminin diferă în mod natural de cel masculin, iar aceste ipoteze pot să explice la rândul lor de ce de secole nu au apărut noi metode contraceptive pentru bărbați și de ce pare rațional să lăsăm contraceptia în seama femeilor.

Motivul pentru care explicațiile biologice sunt atât de răspândite, de populare și de convingătoare, și pentru care biologia a devenit un instrument universal de explicare prin intermediul căruia îi înțelegem pe bărbați nu e o avalanșă de informații științifice noi despre testosteron, cortexul cerebral sau ADN. La urma urmei, studiile nu ne oferă răspunsuri convingătoare la întrebările pe care ni le punem. Dacă publicul larg a devenit excesiv de

dependent de explicații încropite din interacțiuni genetice, nivelul hormonilor și comportamentul verilor noștri din familia primatelor, a sosit momentul să ne întrebăm de ce această tendință are loc în zilele noastre și de ce a căpătat amploare în ultimele decenii.

Una dintre metodele de a demonta aceste prejudecăți despre masculinitate constă în a studia diversitatea bărbaților și a masculinităților în funcție de timp și de loc. Convingerea că propria experiență ca bărbat sau cu bărbații se aplică tuturor, în orice loc, ar putea părea o concluzie rezonabilă însă, după cum vom vedea, e greșită. În joc sunt nu doar niște concepte corecte sau greșite: concepții subliminale care ne spun că bărbații ar fi un soi de specie atemporală, aculturală ne alimentează o gândire care exclamă: „Nu da vina pe mine! Sunt bărbat!” Tămpenii!

Comportându-ne de parcă bărbații nu se pot controla, gîrăm anumite riscuri. Etichetarea unei probleme e un pas important în rezolvarea ei. Iată deci problema aşa cum o văd eu: nu doar că apelăm mult prea repede la explicații de ordin biologic ale sexualității și violenței masculine – pășind pe un teren mult prea șubred pentru a ne sprîjini concluziile –, însă chiar limbajul pe care-l folosim când vorbim despre bărbați contribuie la probleme încrmenind masculinitatea într-o paradigmă anume. Deoarece bărbații nu sunt o mulțime de clone cromozomiale, ne putem elibera de restricțiile inutile, autoimpuse privind modul în care conceptualizăm comportamentul bărbaților explorând originile atracției față de explicațiile biologice rigide ale comportamentului bărbaților și ale așa-ziselor caracteristici înăscute.

Trece adesea neobservat și faptul că pentru majoritatea bărbaților din lume femeile reprezintă un element esențial din defini-

ția bărbatului. A fi bărbat înseamnă, pentru majoritatea bărbăților, a nu fi femeie. Sigur, există și alte moduri în care bărbății se definesc sau sunt definiți: a se simți mai mult sau mai puțin bărbăți față de alți bărbăți, a se simți mai mult sau mai puțin bărbăți față de alți bărbăți într-un moment dat, a nu fi un alt fel de bărbat (suplu, bogat, heterosexual, păros, alb). Totuși, aşa cum este greșit să credem că biologia bărbăților ar presupune că ei au prea puțin control asupra propriilor persoane, e periculos să nu vedem că femeile sunt esențiale în orice discuție despre bărbăți.

A existat o anumită tendință în discuțiile despre bărbăți și masculinitate, de a presupune că interacțiunile și spațiile rezervate exclusiv bărbăților înseamnă că femeile sunt în mare măsură irelevante pentru bărbăți, cel puțin după ce aceștia ajung la maturitate. Nimici nu ar putea nega importanța femeilor în viețile copiilor, începând cu mamele. Conceptualizarea influenței femeilor asupra bărbăților s-a dovedit însă mai dificilă.

A spune că femeile au un rol esențial în viața bărbăților nu înseamnă doar că mamele petrec mai mult timp îngrijindu-și fiile decât o fac tații cu fiicele, deși și acest aspect este important, aşa cum este și faptul că mamele sunt un model mult mai prezent în viața fiicelor decât sunt tații pentru fi. Trebuie să înțelegem nu doar influența femeilor asupra băieților, ci și asupra bărbăților aflați la maturitate. Trebuie să înțelegem că femeile sunt esențiale pentru simțul masculinității și virilității majorității bărbăților. Va trebui deci să acordăm atenție opinilor și experiențelor femeilor față de bărbăți și felului în care pentru mulți dintre ei masculinitatea se dezvoltă, se transformă și nu are mare însemnatate în afara relației cu femeile, cu identitățile și activitățile feminine în toată diversitatea și complexitatea lor.

Voi vorbi mai mult despre bărbăți decât despre femei în aceas-

tă carte, pentru a putea să-mi definesc mai clar aria de studiu și pentru că există probleme concrete care necesită o atenție specială. Femeile sunt însă relevante în multe privințe în viețile bărbăților, chiar și atunci când nu sunt prezente fizic; felul în care ele interpretează evenimentele, identitățile și activitățile legate de bărbăți e cât se poate de important pentru a putea înțelege cum își controlează bărbății propriile convingeri și acțiuni.

Voi folosi aşadar pe parcursul cărții exemple din viețile femeilor, dar și ale bărbăților pentru a-i înțelege pe bărbății moderni și masculinitățile lor. Putem învăța însă multe și din decenii întregi de studii despre femei. La urma urmei, și femeile sunt niște animale; și femeile au fost de-a lungul istoriei ținta a nenumărate studii biologice superficiale care presupuneau că trupurile lor le obligă să aibă diferite comportamentejosnice.

De unde provine masculinitatea? Trebuie să ne confruntăm cu ipoteza, considerată adesea un dat obligatoriu, că, până la urmă, comportamentul masculin e în linii mari identic de-a lungul întregii istorii a omenirii și a întregului regn animal. Iată, de pildă, câteva mituri și semimituri:

- *Cu puține excepții, masculii petrec mai puțin timp și consumă mai puțină energie cu activitățile parentale decât femeile.* Mai întâi, există contraexemple semnificative în rândul oamenilor, dar și al animalelor. În al doilea rând, și chiar mai important, se constată o „elasticitate” considerabilă la oameni, adică o maleabilitate și o variație a tiparelor comportamentale parentale: o capacitate a bărbăților de a face „treaba femeii” și viceversa. Spre exemplu, când femeile emigrează în căutarea unui loc de muncă, bărbăți pot și